

Кач, земља чуда

Зоја Карановић

Ауторка описује путовање по Гуџарату, савезној држави у западној Индији, где је боравила у децембру 2016. Гуџарат је богат археолошким и историјским споменицима, различитим природним лепотама, а одликује се и развијеном материјалном и духовном културом. Ауторка је посетила неколико села у околини градића Буџ која имају живу занатску традицију. Упознала се с процесом стварања уметничких рукотворина и предмета, какви су штампа на текстилу, ткање, вез, прављење накита и украса, о чему доноси занимљива сведочанства и фотографије.

Кључне речи: Кач, Гуџарат, Индија, Рабари, занатска традиција, вез, ткање, прављење накита и украса, штампање на текстилу

У децембру 2016. године путовала сам по Гуџарату (Gujarat), једној од двадесет осам савезних држава Индије, која се налази на крајњем западу ове многољудне земље.¹ Већину становника у њој чини народ Гуџарати, који говоре истоименим индоиранским језиком.² Гуџарат је најразвијенија земља Индије³, али је и земља археолошких и историјских знаменитости⁴, природних разноликости⁵, као и богате традиције која се испољава у њеној материјалној и духовној култури, што је и одредило циљ мог путовања.

¹ Гуџарат се граничи с Пакистаном, индијским државама Раџастаном на североистоку, Маджа Прадешом на истоку и Махараштром на југу. Арапско море је на његовој западној обали.

² Био је матерњи језик и Махатме Гандија.

³ Највећа брана у Индији, на пример, налази се у Гуџарату на реци Нармада (Narmada). Град Сурат (Surat) је светски центар брушења дијаманата.

⁴ Многа насеља Харапа цивилизације откривена су у Гуџарату, као трговачка лука Лотал (Lothal), коју сам посетила пре неколико година.

⁵ Ова област је такође важна због широких области на којима расте трава (Banni grass lands), са сезонским мочварама које формирају појас око области Ран Кач (Rann of Kutch).

Бивша престоница Гуџарата, Ахмедабад, који је и даље економски центар државе⁶, град је у којем је моје путовање по овој земљи започело кад сам се након тешког ноћног путовања у другој класи воза на линији Бопал – Ахмедабад (удаљеност више од шестсто километара) обрела на железничкој станици овог бучног града. Путовање по Гуџарату наставила сам, затим, превладавши умор, у новоизграђеном Гандинагару (Gandhinagar), данас главном граду Гуџарата, који се географски пружа према североистоку у наставку Ахмедабада. Град је, иначе, добио име по Махатми Гандију којем је Гуџарат био прва домовина. Као и Ахмедабад, саграђен је на реци Сабармати (Sabarmati), на коју гледа некадашњи Гандијев ашрам, данас претворен у прелепи музеј (сл. 1, 2). Ту свакодневно ходо-часте на хиљаде људи, а из њега је Махатма започео и марш мира.

Као учесник семинара *Postmodern nation – State and nationalism: citizenship, history, and public sphere*, који је организовао University and Institute of Advanced Research the Puri Foundation у Гандинагару, провела сам неколико дана с колегама из целе Индије (сл. 3), уз занимљиве полемичке разговоре. По завршетку семинара сам се, заједно са студентима фолклористике који су тамо дошли да ме слушају, накратко преселила Ахмедабад, како бисмо посетили Гандијев ашрам. А кад смо се након два дана растали, остала сам остављена својим намерама и жељама.

Превасходни циљ мог путовања била је, заправо, регија Кач (Kutch или Kachhh), што значи земља која наизменично постаје сува па влажна. То се посебно односи на Ран Кач (Rann of Kutch). Ова област је током кишне сезоне прекривена водом, а кад кише престану и вода испари, постаје снежно бела равница – то су чувене слане пустиње Кача⁷ (сл. 4).

У Качу сам децембра 2016. иначе провела неколико незаборавних дана, кад сам боравила у престоници ове регије, малом градићу Буџ (Bhuj). Такође сам као гост боравила у простору удружења Камир (Khamir), што на локалном језику значи понос, које је основано 2001. године с намером да ради на промовисању богате уметничке традиције Кача.⁸ Затим сам посетила неколико села у околини Буџа – Даматка (Dhamadka), Аџаракпур (Ajarakhpur), Буџоди (Bhujodi), Ходка (Hodka), Бирандиара (Bhirandiyara), Кавда (Khavda), где сам имала прилику да изблиза видим

⁶ Две највеће фармацеутске компаније у Индији су у Ахмедабаду. Град је значајан у сектору информационих технологија, као и космичких истраживања.

⁷ Ран Кач је подељен на десет области с преко 900 села (https://en.wikipedia.org/wiki/Kutch_district).

⁸ Данас Камир има стално запослене и повремено ангажоване уметнике, радионице, продавницу предмета које производе, смештај за неколико истраживача и госте (<http://www.khamir.org/work/activity/trade-facilitation>). Захваљујем Ниру Вару (Neeru Varu), драгој пријатељици из Буча, што ме је с њима повезала.

како његови становници живе, чиме се баве и како праве рукотворине и уметничке предмете познате у целој Индији, па и у свету (пре свега штампани текстил, ткачке производе и везове), као технике и методе њихове израде, које ћу представити у кратком прегледу.

Кач је регија насељена различитим групама и заједницама људи. Становници Кача такође говоре гуџурати, али је у употреби и језик качи (Kutchi), за који се сматра да је мешавина синди, гуџурати и раџастанског, с тим што постоји и низ локалних дијалеката. Становници Кача живе, или су донедавно живели номадски или полуномадски, гајећи козе, овце, краве, биволице, камиле⁹ (сл. 5, 6). У новије време неки од њих прелазе на седелачки начин живота, посебно су међу њима познате занатлије.

Рурално становништво Кача и данас обитава у округлим колибама које зову бунга (Bhunga), понекад и у четвртастим кућицама. Бунге су направљене од блата тј. глине, у пречнику од три до шест метара и имају цилиндричне купасте кровове од бамбуса, дрвета и суве траве, али све чешће и од црепа, са таваницом или без ње (сл. 7, 8, 9).

Зидови колиба углавном су избјељени и предивно дизајнирани геометријским, цветним и другим шарама (сл. 10), често у комбинацији с огледалцима (сл. 11, 12). Прозори колиба су мали, а врата ниска (сл. 13). Испред улаза се често налази веранда. У колиби има нешто дрвоеног намештаја, а колевка је обично, како се може наћи и у литератури, на веранди (Mitra 2005: 81), у шта сам се и сама уверила (сл. 14).

Постоји прича о томе како су почеле да се граде овакве куће. Кажу да су се после земљотреса 1819. састали мајстори градитељи, тражећи начине да што мање кућа буде разорено ако до земљотреса поново дође. На крају су пробали с округлим колибама, и оне се од тада граде. Управо за њих се 2001, за време најскоријег великог земљотреса, и показало да су много отпорније него било које грађевине које су постојале на том терену. Ове колибе су такође добра заштита од пешчаних олуја и ветра.¹⁰

Кач је, како је поменуто, посебно познат по својим текстилним предметима, рукотворинама од глине, коже и метала.

Међу металним предметима позната су звона која праве припадници муслиманске заједнице Лохар (Lohar). Та звона се вешају стоци око врата и могу се купити у продавницама (сл. 15) како би је, преко њиховог звука, власници препознали. Стављају се и на улаз у куће и служе као музички

⁹ Мушкарци у номадским заједницама и данас проводе око десет месеци изван куће, трагајући за добром испашом (Mitra 2005: 81).

¹⁰ О томе в.: <http://www.dsource.in/gallery/habitats-kutch-bhunga>; Mehta, Rushank, Gohil, Chintan Traditional Circular House-form (*Bhunga*) in Kutch, Gujarat <http://aina.wikidot.com/documentation:traditional-circular-house-form-bhunga-in-kutch>

инструменти (сл. 16). Оваквих звона има четрнаест величина, а њиховом звуку приликом израде посвећује се посебна пажња (Karnav 2012).

Област Кач је можда најчувенија по текстилним производима, нарочито ткачким (сл. 17, 18), ручно штампаном текстилу (сл. 19) и везу (сл. 20, 21). Раније су ови предмети углавном прављени за сопствену употребу, искључиво ручно (сл. 22) и од природних материјала, а у новије време их становници Кача производе и за продају и неретко уз помоћ машина, нарочито машине за шивење и вез.

Упркос томе, и даље се тка и везе старим начинима и такви предмети имају изузетну лепоту, а вреде право богатство. Они се данас све мање користе у свакодневној употреби, али у свечаним приликама, какве су свадбе и друга весеља, својом лепотом засењују присутне. Иначе углавном су похрањени у ковчезима, односно кућним ризницама, или се налазе у музејима којих је у Качу све више. Један такав сам овога пута и посетила: Living & Learning Design Centre (LLDC) Crafts Museum, Ajarakhpur. Сместен у прелепом парку у близини Буџа, престонице ове регије, он својом лепотом и функционалношћу задовољава стандарде савремених музеја у свету.

Од свих рукотворина које се у Качу праве, најпознатији је ипак вез. Сматра се да су вез у Кач са собом донели узгајивачи стоке, који су се тамо населили у 16. и 17. веку. Вез је у Качу, као што је и уобичајено, женска вештина. Девојчице је уче од раног детињства како би на време припремиле богат и разноврстан мираз који укључује девојачку одећу – сукњу (ghagro), блузу (kanchali) и вео (ludi) за младу, кошуљу (kediyan) за младожењу, опрему за колевку, торбе за мираз, прекриваче за кревете, завесице за врата (togan), чак и покрове за камиле. Везући их, девојчице уједно уче вештине које се преносе с генерације на генерацију (Mitra 2005: 81-82) (сл. 23, 24).

Кач вез је карактеристичан по томе што има ушивена огледалца, различитих величина и облика. Облици су често геометријски, а мотиви из природног окружења (цветови, лишће, паунови) и митологије.¹¹ Овај вез је специфичан и по томе што се изланцана мрежица ушива на тканину око огледала, а затим се попуњава уз помоћ истог конца (сл. 20). Такође је карактеристично да је цела површина тканине испуњена везом.

Унутар основне традиције веза из Кача постоје различите локалне варијанте појединих заједница које везу дају лични печат. То су регионални стилови: саф (suf), карек (khaarek) и пако (paako), као и етнички стилови Рабари (Rabari), Џат (Jat) и Мутава (Mutava).¹²

¹¹ <http://local-moda.blogspot.rs/2012/12/traditional-dress-of-rabari.html>

¹² Kala Raksha presentation of traditional arts <http://www.kala-raksha.org/embroidery.htm>

Ипак, Кач вез је највише израз занатске традиције Рабари племена. Рабари, иначе, по неким истраживачима значи онај ко живи изван свих правила¹³, или означава оног ко долази однекуд или с пута, што је у вези с њиховим номадским начином живота. За људе који припадају Рабари племену а живе у Гуџарату, сматра се да су се доселили из Авганистана, преко области Синда (Sindh) (данас Пакистан), пре отприлике четиристо година, мада има и оних који их повезују с Раџпутима (Rajputs) из Раџастана.¹⁴

Рабари своје порекло везују за бога Шиву, о чему говоре њихови митови. Прича се како је Шива рекао Самбали да се ожени с три апсаре. Затим га је послао да живи на земљи са својом женом и децом под именом Рабари, тако је он предак Рабари људи. По другој верзији, Самбал је био камилар и неко му је крао животиње. Кад се испоставило да је то била богиња, Самбал (Рабари) јој је одузео одећу тако да није могла да побегне, па је морала да се уда за њега. Затим су се Рабари раселили по разним крајевима Индије, између осталог и по Качу.¹⁵ Како су Рабари мушкарци углавном камилари (Mitra 2005: 82), види се како мит рефлектује и њихов начин живота и занимања.

Упркос томе што припадају хиндуистичкој религији, сваки Рабари клан има и свог локалног бога или богињу којима се свакодневно клањају (Mitra 2005: 82).

Још су ретки писмени припадници Рабари племена (Mitra 2005: 82).

Рабари жене уобичајено носе извезену одећу живих боја (сл. 25) (Mitra 2005:81), док се старије жене и удовице могу препознати по томе што им се на главама налазе дуга тамна покривала, а удовице носе црне мараме (Mitra 2005: 82). О традицији њиховог ношења постоји предање које каже да је Џајсалмер (Jaisalmer), град у Раџастану, некада био главно место њиховог пребивања, све док се једном муслимански владар није заљубио у Рабари девојку. А како заједница није прихватила његову понуду, краљ се разбеснео и намерио је да их све побије. Плашећи се одмазде, Рабари су усред ноћи растурили свој табор, уз помоћ једног муслимана који је био убијен док им је помагао. И од тада Рабари жене као знак жалости за њим носе црну одећу. Такође се сматра да ова чињеница данас

¹³ Tribal Research and Training Institute, Tribal Development Department, Government of Gujarat, <https://trti.gujarat.gov.in/rabari>

¹⁴ "Rajput (from Sanskrit *raja-putra*, 'son of a king' is a member of the patrilineal clans of the Indian subcontinent. They rose to prominence from the late 6th century AD and had a significant role in many regions of central and northern India until the 20th century."

<https://en.wikipedia.org/wiki/Rajput>

¹⁵ <http://indiahistoryspeaks.blogspot.rs/2008/07/rabaris-of-kutch.html>

олакшава односе између хинду Рабари племена и муслиманских заједница.¹⁶

Рабари жене често носе и посебне минђуше од бронзе. Оне им висе до рамена, симболизују змију и зову их нагали (nagali) минђуше (сл. 26). Носе и велике нарукнице и накит на ногама (сл. 27), око врата и у носу (сл. 29, 30). И мушкарци и жене носе сребрни и златни накит. Тетовирају различите облике по врату, грудима и рукама који, кажу, имају магијски смисао (Mitra 2005: 81-82) (сл. 31). Тетоважа деце, мушке и женске, започиње негде од пете године и завршава се кад ступе у брак. Влада уверење да није добро да млада дође у младожењину кућу без тетоваже; кад жена нема тетоважу, сматра се да је гола (Dyer 2014: 130-131).

Мушкарци Рабари племена традиционално носе белу одећу, с великим турбанима на глави, беле (Mitra 2005: 81) или неке друге боје (сл. 32).

Одећа, накит и тетоважа су за Рабари и знаци идентитета на које су они веома поносни (Dyer 2014: 130-131). Али они су данас свесни и материјалне вредности оног што праве и производе, пре свега традиционалног ткања и веза, али и штампаног текстила и предмета од осталих материјала. Прилагођавајући се новом начину живота и тржишним потребама, почели су да користе и јефтине вештачке материјале, уводе нове облике и вештачке боје и од њих производе предмете за туристе, огледалца, укоснице, украсе за косу, пластичне ђинђуве, машински израђен вез (сл. 23, 24). Занимљиво је да је цена тих предмета, ако их купите у селу, данас већа него кад их набавите на пијаци у Делхију, који је од Кача удаљен више од хиљаду километара. И још нешто – на моје велико изненађење, нема више ценкања – цене су високе и фиксне.

Библиографија

- Dyer, Caroline (2014). *Livelihoods and learning: education for all and the marginalisation of mobile pastoralists*. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Karnav, Shah (2012). Enchanting copper coated iron (metal) bells of Gujarat, India. The Asia Intangible Cultural Heritage Encyclopedia <http://www.craftrevival.org/voiceDetails.asp?Code=303>
- Kothiyal, Tanuja (2016). *Nomadic narratives: A history of mobility and identity in the Great Indian Desert*, Cambridge University Press.
- Mitra, Sudipta (2005). *Gir forest and the saga of the Asiatic lion*. Indus Publishing company, Delhi.

¹⁶ <http://indiahistoryspeaks.blogspot.rs/2008/07/rabaris-of-kutch.html>

Извори илустрација

Архив аутора – фотографије снимила Зоја Карановић.

Kachchh, the world of wonder

Zoja Karanović

In December 2016 I travelled to Gujarat, one of the twenty eight Indian federal states, which lies in the western part of this populous country. Gujarat is the most developed Indian state, but is also abundant with archaeological and historical monuments and diverse natural sites. It has a rich tradition which is evident in its material and spiritual culture. This is what motivated me to undertake this journey. My primary goal was to visit the district of Kachchh (Kutch) – its name means ‘soil that is intermittently wet and dry’: during the rainy season it is submerged in water, and when the rain stops and the water evaporates, it becomes a snowy white plain; this is the famous salt desert of Kachchh.

I spent several unforgettable days in Kachchh in December 2016. I visited the capital of the district, a town called Bhuj, and Khamir, a society that promotes the rich artisan tradition of Kachchh. I also visited several surrounding villages – Dhamadka, Ajrakhpur, Bhujodi, Hodka, Bhrinerdiara and Khavda, where I was given the opportunity to see how their inhabitants live, what they do and how they make their handicrafts and artistic objects. Their products, such as printed and woven textiles and weaving are well known in the rest of India and the world. I have also seen the techniques and methods they employ to produce these artistic objects. They are all presented in this short survey.

Key words: Kachchh (Kutch), Gujarat, India, Rabari, handicraft tradition, embroidery, weaving, bead-work, jewellery, cloth printing

проф. др Зоја Карановић
Универзитетски професор у пензији
Е-пошта: zojanko@stcable.net

Примљено: 17. 2. 2017.
Прихваћено: 15. 3. 2017.

1 Гандијев живот у фотографијама, Гандијев музеј, Гуџарат

2 Соба с машином за предење, Гандијев музеј, Гуџарат

3 На скупу у Гандинагару

4 Бела слана пустиња, Ран Кач

5 Гајење коња, бела пустиња Кача

6 Номади Кача

7 Куће у селу Бирандиара, кров од бамбуса и дрвета

8 Кућа у селу Бирандиара

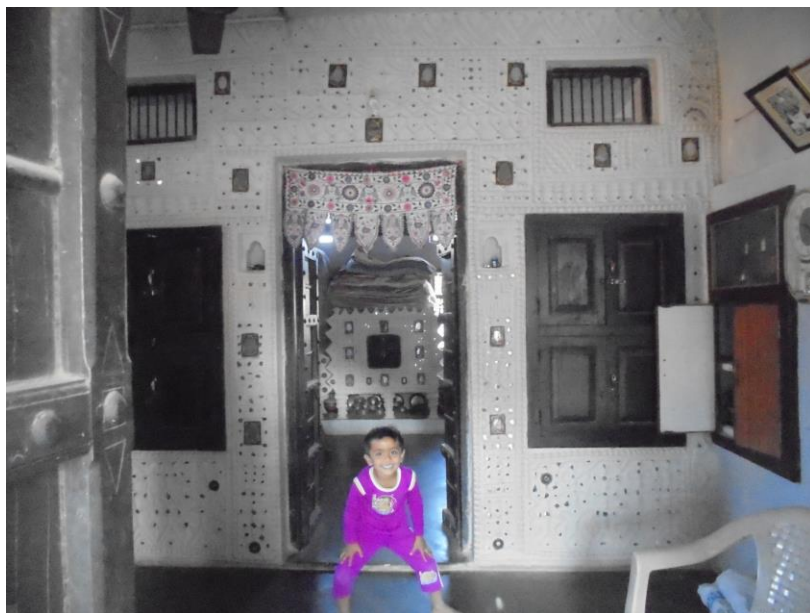
9 Куће у селу Бирандиара, врсте кровова

10 Кућа у селу Бирандиара, шаре на зидовима

11 Украси од огледала и торан с огледалцима на улазу у кућу у селу Буџоди

12 Зидни украси од огледала и торан с огледалцима у богатој кући у селу Буџоди

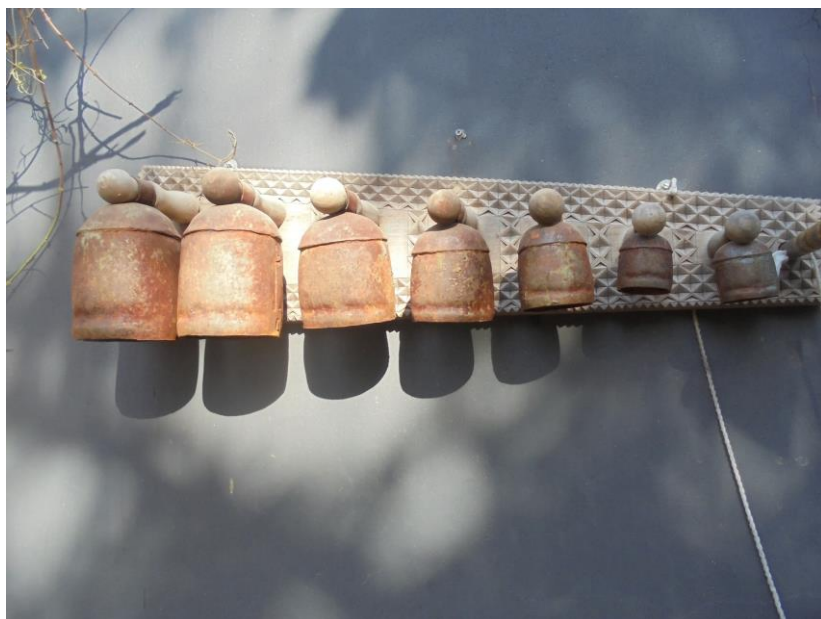
13 Отвори за вентилацију на кући у селу Кавда

14 Колевка на веранди (пored ње машина за шивење), Кавда

15 Звона у трговини опреме за стоку, градић Буџ

16 Звона на вратима куће, израдили мајстори радионице Камир

17 Шал изаткан у селу Буџоди

18 Ткачки стан, Буџоди

19 Ручно штампање текстила, Аџаракпур

20 Кач вез у процесу настајања, Кавда

21 Вез у селу Кавда

22 Вез у селу Бирандиара

23 Девојчице из села Кавда се одмалена уче везу и изради различитих украса од пластике који су намењени туристима

24 Израда украса, девојчица с пластичним ђинђувама, Кавда

25 Рабари жене и деца у живописној одећи

26 Рабари жена са нагали минђушама, Буџ

27 Накит на ногама жене из села Кавда

28 Наруквице на жени из села Кавда

29 Девојчица из села Ходка с накитом на челу, носу и ушима

30 Жена с накитом на носу, Кавда

31 Тетоважа и нагали минђуше на Рабари жени, Буџ

32 Стари човек из Рабари племена, село Буџоди